

ЯРИЙ РІПАК – ПЕРСПЕКТИВНА КУЛЬТУРА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

А.В.Іщенко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто сучасний стан та перспективи вирощування ярого ріпаку як універсальної агроекологічної олійної культури.

В статье рассмотрено современное состояние и перспективы выращивания ярового рапса как универсальной агроэкологической масличной культуры.

За даними дослідницького бюро світового ринку ISTA Mielke GmbH [4], світове споживання олій та рослинних жирів щороку підвищується на 4%, а приріст виробництва олійних культур за останні 12 років щороку становить 3,5 млн. т. Сюди входять не лише потреби харчової промисловості, а й промислова переробка на технічні цілі (у хімічній промисловості, виробництві біодизеля та олив). Серед основних олійних культур важливою є ріпак. Створення сучасних високопродуктивних сортів ріпаку з відмінними біохімічними показниками (низький вміст глюкозинолатів та відсутність ерукової кислоти) дало імпульс його впровадженню у світове сільськогосподарське виробництво [2]. На світовому ринку ця культура посідає третє місце, поступаючись лише сої та бавовнику [5]. На міжнародному ринку олії та жирів ріпак досяг досить високого рівня ринкової ціни — актуальні біржові котирування щодо ріпаку на Паризькій біржі MATIF прогнозують на січень-березень 2006 року ціни на рівні 224 євро за тону [3].

Щодо України, традиційною олійною культурою тут є соняшник, площі якого перевищують 2,7 млн. га. Через низькі затрати обігових коштів виробництво соняшнику навіть із врожайністю 15 ц/га забезпечує чималий прибуток господарствам. У південних регіонах України, в тому числі і в Миколаївській області, соняшник залишається однією з основних олійних культур (табл. 1). Так, за 1999-2005 рр. площі цієї культури знаходяться на рівні 25-35 тис. га або 90-92% від всієї посівної площі олійних культур. Однак подальше зростання виробництва цієї культури за

Вісник аграрної науки Причорномор'я, Випуск 1, 2006

рахунок розширення площ вже неможливе. Порушення сівозмін шляхом насичення полів сояшником призводить до падіння родючості ґрунту, нагромадженню шкідників і хвороб і, зрештою, до зниження урожайності [1].

Таблиця 1

Посівні площі олійних культур в Миколаївській області за останні роки

	1999р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Всього	217602	233585	210293	228590	414956	360432	397603
в т.ч. сояшник	202531	219546	199884	217645	385511	325041	355434
льон	12	3	222	529	6065	3052	5723
рицина	-	-	20	-	-	-	-
соя	3390	5299	6221	5698	12870	15137	25131
гірчиця	2240	1602	1020	2731	8320	14164	6642
ріпак озимий	65	1734	2196	1957	-	1004	3227
ріпак ярий	9364	4712	730	30	2190	2029	1446

У той же час ґрунтово-кліматичні умови України дозволяють вирощувати ріпак, ось чому ця важлива олійна культура має великі перспективи щодо розширення посівних площ. Ріпак — універсальна сільськогосподарська культура, яка є прекрасним попередником для озимих зернових. Він рано звільняє поле, поліпшуючи при цьому водно-фізичні властивості та фітосанітарний стан ґрунту, крім того, після збирання ріпаку в орному шарі залишається 40-60 ц/га кореневих і післяжнивних решток, що є еквівалентним 12 т/га гною. Насіння ріпаку містить 28-50% олії підвищеної біологічної цінності, якій властиві висока калорійність і велика енерговіддача. Кожний гектар посівів ріпаку дає приблизно 1100 кг олії порівняно з 290 кг за вирощування сої і 600 кг — сояшнику. За його переробки залишається побічна продукція — шрот — цінний корм для сільськогосподарських тварин, що містить до 37% білка і майже 10% олії. Тонна ріпакового шроту або макухи дає змогу збалансувати за білком 8-10 тонн зернофуражу, збільшуючи при цьому вміст перетравного протеїну в одній кормовій одиниці від 80 до 110 г [5]. Отже, розширення площ посіву та підвищення продуктивності ріпаку є одним із резервів збільшен-

ня виробництва рослинної олії і кормового білка в Україні, це також сприятиме покращенню фітосанітарної ситуації в сівозмінах, насичених соняшником. На думку В.М.Бондаренко [1], для задоволення споживчого ринку необхідною кількістю рослинної олії посіви ріпаку на Україні необхідно збільшити у 6-8 разів і довести їх площу до 500-600 тис. га. Окрім використання ріпакової олії в харчовій індустрії, вона також є сировиною для хімічної, медичної, парфумерної, військової промисловості та інших галузей народного господарства, а також і сировиною для отримання екологічно чистого пального (біодизелю).

Вирощують як озиму, так і яру культуру ріпаку. Озимий ріпак відрізняється більшою продуктивністю насіння та зеленої маси. Але ярий ріпак (кольза), порівняно з озимим, є менш вимогливим до ґрунтів завдяки більш розвиненій кореневій системі. Цінність ярого ріпаку полягає ще й в тому, що його успішно культивують у зонах, ризикованих для вирощування озимого ріпаку. Він є доброю страховою культурою — у роки, коли озимий ріпак вимерзає, його площі без великих затрат можна пересівати ріпаком ярим. За оптимальних умов вирощування ярий ріпак формує біологічну врожайність 25-35 ц/га.

Батьківщиною ярого ріпаку є Європа. Нині він досить поширений у Канаді, Китаї, Індії, Пакистані, Швеції, де займає більші площі, ніж озимий [3]. В останні роки ярий ріпак знаходить усе ширше застосування і в Україні. Якщо у 1993 році площа ярого ріпаку в Україні ледве сягала 5,5 тис. га, то у 1997 р. вона зросла до 19,0 тис. га, а у 2004 р. становила 60 тис. га (рис. 1).

Переваги для розширення посівних площ ярого ріпаку замість соняшнику та отримання насіння високої якості мають майже всі господарства України. В Миколаївській області виробництво ярого ріпаку нестабільне. Найбільше його сіяли у 1999-2000 рр. (5-9 тис. га), але через отримання невисоких врожаїв площі скоротилися і в 2002 році було посіяно лише 30 га (рис. 2). Однак варто зауважити, що за останні три роки (2003-2005рр.) посівні площі ярого ріпаку стабілізувалися та знаходяться на рівні 2 тис.га.

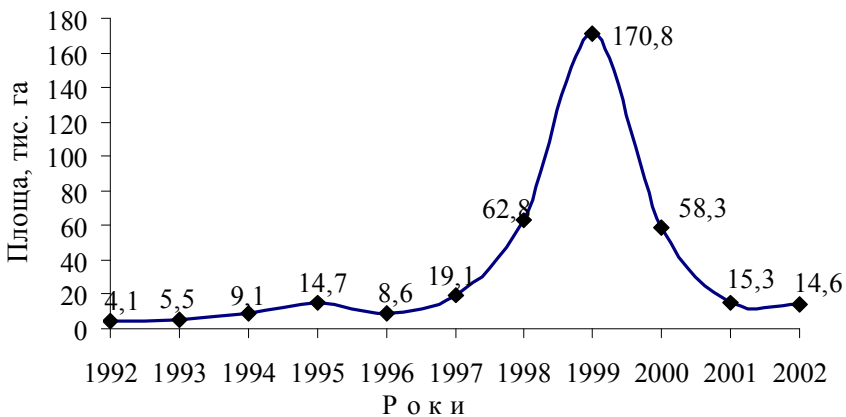

Рис. 1. Посівні площі ярого ріпаку в Україні

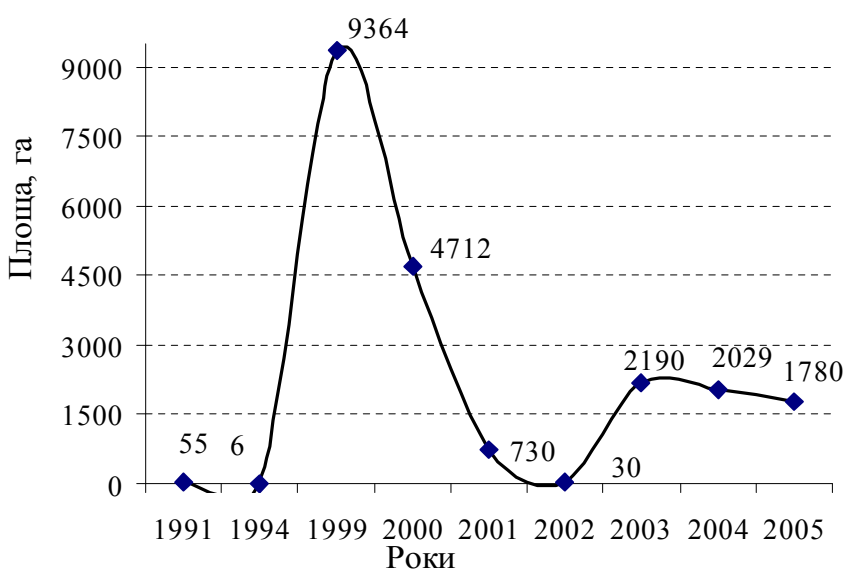

Рис. 2. Площі ярого ріпаку в Миколаївській області

Віддача ріпакового поля на Миколаївщині залишається досить невисокою (рис. 3). Основною причиною цього є низький рівень агротехніки без урахування посушливості клімату. Також виробники приділяють надто мало уваги появі та використанню нових високопродуктивних сортів та гібридів. Однією з поширених причин можна назвати і застарілу матеріально-технічну базу господарств: ґрунтообробна техніка, сівалки, збиральні комбайни, очисна та сушильна техніка; нестачу обігових коштів на придбання добрив, засобів захисту рослин, велику тривалість строків сівби (до 10-12 днів) та збирання (до 7-15 днів) та втрати до 30% насіння у процесі збирання.

Поряд з цим в ряді господарств області урожайність ріпаку ярого досягає 12 ц/га і більше. Так, у ФГ “Золота рибка” Первомайського району успішно вирощують ярий ріпак (гібриди Сіеста і Терра), наприклад, у 2005 році врожай цієї культури досяг 25 ц/га. Стабільні врожаї тут отримують завдяки вчасним строкам посіву та здійсненню вологозарядкового поливу у фазу бутонізації — на початку цвітіння. У ЗАТ “Вісла” (Арбузинський район) при вирощуванні ярого ріпаку сорту Земір-2 у богарних умовах 2001 року була досягнута урожайність на рівні 12-16 ц/га. Головною умовою отримання таких врожаїв у посушливих умовах є виконання на досить високому та якісному рівні всіх агротехнічних прийомів, які є основою технології вирощування. Це свідчить про перспективу вирощування цієї культури в умовах південної зони, де ґрунтово-кліматичні умови, в основному, відповідають її біологічним особливостям.

У технології вирощування ріпаку одне з важливих місць посідає сорт. На сьогоднішній день виведено нові сорти з потенційною урожайністю 30-35 ц/га, олійністю — до 50%, що не містять ерукової кислоти та глюकोзинолатів, речовин, які знижують харчові властивості та кормові якості культури. Зараз в Україні зареєстровано 26 сортів ярого ріпаку, серед них 12 сортів вітчизняної та 14 сортів закордонної селекції. Для зони Степу рекомендовано сорти Ірис, Отаман, Стар, Титан, Обрій; для зон Полісся та Степу — сорти Микитинецький, Марія, Оксамит; для

всіх ґрунтово-кліматичних зон України — сорти та гібриди Калінівський, Клітинний 1, Сієста F1, Терра F1, Лужок, НПЦ-СЛФ-001, Шпат. Для повної реалізації їх генетичного потенціалу необхідно використовувати високоякісне насіння та чітко дотримуватися всіх інших елементів агротехніки, від яких повною мірою залежить ріст, розвиток та формування врожайності. Але в зоні південного Степу ще досконально не розроблено зональну технологію вирощування ярого ріпаку із врахуванням всіх біологічних особливостей цієї культури. На теперішній час практично невивченим залишається питання оптимальних норм висіву та строків посіву, визначення доз та співвідношень мінеральних добрив, ефективності засобів захисту рослин та впливу стимуляторів росту на продуктивність ярого ріпаку.

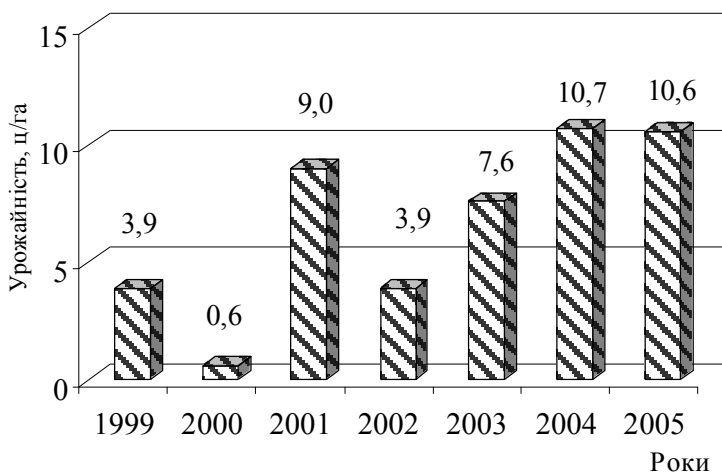

Рис. 3. Урожайність ярого ріпаку в Миколаївській області

Міністерством аграрної політики України передбачається розширення площ під ріпаком в Україні спочатку до 350-500 тис. га, а в подальшому — до 1,2-1,5 млн. га [6]. Відсутність науково обґрунтованої технології вирощування високих врожаїв

ріпаку ярого є причиною повільного розширення його посівних площ на півдні України. Тому для успішного впровадження ярого ріпаку потрібна більш детальна розробка та удосконалення прийомів агротехніки цієї культури в посушливих степових умовах. Вирішення цих питань дасть змогу підвищити продуктивність цієї культури, що має велике наукове та практичне значення. Дослідження в цьому напрямку вже ведуться в Миколаївському інституті агропромислового виробництва УААН. Широке впровадження цієї культури у виробництво степової зони України дозволить задовольнити потреби харчової промисловості рослинною олією і забезпечити тваринництво високобілковими кормами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В.М. Удосконалення технології вирощування ріпаку ярого в умовах зрошення півдня України. Дис... канд. с.-г. наук. – Херсон, 2003.
2. Віллі Дреус, Олександр Мельник. Виробництво ріпаку – перспективи і реальність // Пропозиція. – №11. – 2003. – С. 54-55.
3. Лихочвор В.В., Проць Р.Р. Ріпак. - Львів, 2005. – 88 с.
4. Олаф Гауле. Ярий ріпак – ключові елементи високих врожаїв!// Пропозиція. – №2. – 2006. – С. 54-55.
5. Рекомендації з вирощування ріпаку ярого та гірчиці білої./ Сайко В.Ф., Камінський В.Ф., Вишнівський П.С., Бородань В.О., Калинчук М.В. та ін. – К., 2005. – 33 с.
6. Ситник І.Д. Ріпак - альтернатива соняшнику // www.agrosector.com.ua. – № 3. – 2005.